

TIJDSCHRIFT

=

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

TIJDSCHRIFT
=

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE,

UITGEGEVEN DOOR HET

**BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.**

ONDER REDAKTIE VAN

J. E. ALBRECHT.

EN

K. L. VAN SCHOUWENBURG.

DEEL XXV.

**BATAVIA,
W. BRUINING & Co.**

**'s HAGE
M. NIJHOFF.**

1879.

GESCHIEDENIS

VAN

EENIGE GOVERNEMENTEELI INLANDSCHE SCHOLEN

OP

TIMOR.

De geschiedenis van de wording der meeste scholen in de residentie Timor ligt meer of min in het duister, hetzij omdat die scholen reeds uit de 17de of 18de eeuw dagteekenen en alle documenten, welke op hare stichting betrekking hebben, — zoo die ooit bestaan hebben, — verloren schijnen te zijn, hetzij omdat men verzuimd heeft aantekening te houden van de oprigting dier scholen.

Hieronder volgt wat ik ter zake heb kunnen opsporen nopens een zestal gouvernementeële inlandsche scholen op het eiland Timor.

FIALARANG.

Bij schrijven van 8 Januarij 1861, no. 9, deelde de civiele gezaghebber te Atapoepoe, *Kessler*, aan den Resident van Timor mede, dat de voorsprekers (toekang bitjara) van Fialarang, die voor eene zaak met Kowa naar Atapoepoe waren opgekomen, zeer goed begrepen, dat aan Fialarang veel ontbrak. De meerdere beschaving van Kowa en Atapoepoe bleef voor hen niet verborgen en zij begrepen, dat Fialarang goede hoof-

den noodig had. Maar te Fialarang ontbrak alle gelegenheid om zoodanige hoofden te bekomen, weshalve zij om een schoolmeester verzochten, die hun de Maleische taal zoude leeren ten einde direct met het gouvernement te kunnen corresponderen, aan het jongere geslacht de goede bedoelingen der Regering zoude doen kennen en de vorsten van hun dwaalspoor zoude afbrengen. Volgens *Kessler* moest de onderwijzer tevens een politiek agent zijn, die de hoofden met raad en daad kon bijstaan, tweespalt tusschen de rijkjes zou voorkomen, enz. Hij moest in het midden des lands in de onmiddellijke nabijheid der verschillende hoofden wonen.

Naar aanleiding hiervan werd de Resident van Timor bij het gouvernementsbesluit van 17 Augustus 1861, no. 12, gemagtigd als proef een inlandschen schoolmeester te plaatsen in het rijk Fialarang op eene bezoldiging van *f* 25. — 's maands. Tevens werd hij aangeschreven om, nadat de school een half jaar zoude gewerkt hebben, te dienen van bericht nopens de wenschelijkheid harer bestendinging.

Eerst in September 1862 werd deze school te Kasbrino geopend, omdat men op een van Ambon toegezegden onderwijzer voor haar had gewacht.

Sedert vergat men te Koepang de aanschrijving om te berigten nopens de bestendinging dezer school, ten gevolge waarvan zij tot in 1865 een kwijnend bestaan rekte.

Toen ontdekte namelijk de Resident bij gelegenheid eener reis door Midden-Timor, dat zij door slechts 8 leerlingen bezocht werd, dat hun aantal waarschijnlijk niet zou toenemen, omdat de hoofden wel veel beloofden, maar niets deden, en omdat zij de kinderen van den minderen man buiten de school hielden.

Voor slechts 8 leerlingen, die te Atapoepoe onderwijs konden genieten, behoefde te Kasbrino geene school aangehouden te worden, weshalve de Resident haar sloot.

Bij het gouvernementsbesluit van 21 April 1866, no. 11, is dientengevolge aangeteekend, dat de proef met eene school in het rijkje Fialarang niet zoude worden voortgezet.

DJENILOE.

Tegelijkertijd met het voorstel tot oprigting eener school in het Fialarangsche deelde de civiele gezaghebber *Kessler* mede, dat de Fettor van Djeniloe meermalen had verzocht, dat het gouvernement ook eens zijne negorij met eene school mogt begiftigen, vermits reeds enkele kinderen van Djeniloe te Batoe-gedeh op Portugeesch grondgebied ter schole gingen.

Bij gouvernementsbesluit van 17 Augustus 1861, no. 12, werd daarop ten aanzien van Djeniloe eene gelijke beschikking genomen als de boven omschrevene met betrekking tot Fialarang; evenals de Fialarangsche school werd die te Djeniloe in September 1862 geopend en evenals de eerste raakte ook de laatste tot in 1865 nagenoeg in vergetelheid, toen zij op last van den Resident zamen-smolt met de inmiddels te Atapoepoe (slechts 40 à 50 minuten gaans van Djeniloe gelegen) opgerigte school, hoezeer zij op dat tijdstip 30 leerlingen telde.

Bij het gouvernementsbesluit van 21 April 1866, no. 11, is aangeteekend, dat de proef met de school te Djeniloe niet zou worden voortgezet.

PARITTI.

Nadat vroeger reeds te dezer plaatse eene zendingschool had bestaan, die echter in 1849 ten gevolge van het verlaten der plaats door de bevolking uit vrees voor een toenmaals gevoerden oorlog van zelve was vervallen, deelde de Resident *Esser* in April 1862 aan de Regering mede, dat de sedert allengs naar hare vroegere woonplaats teruggekeerde bevolking van Paritti hem meermalen om eene school had verzocht en dat de sub-commissie van onderwijs te Koepang ook zijne aandacht daarop herhaaldelijk had gevestigd ⁽¹⁾. Geen vriend van

⁽¹⁾ Cf. W. M. Donselaar, Het inlandsch Christendom en schoolwezen op Timor in 1862, in Mededeelingen van wege het Nederlandsch zendinggenootschap VIII, bl. 30.

staatsonderwijs zijnde, had hij de zaak aanbevolen aan de zendingvereeniging te Koepang, maar deze zag vooreerst geene kans in de behoefte van Paritti aan eene school te voorzien. De vervulling dier behoefte was echter volgens den Resident eene zaak van eenig politiek belang, want een geschikt onderwijzer zou te Paritti veel kunnen bijdragen tot bevordering van de goede verstandhouding. Men kon op \pm 50 leerlingen rekenen en de heer *Roskott* te Ambon had een onderwijzer voor Paritti toegezegd. De bevolking was bereid een schoollokaal en onderwijzerswoning te bouwen en het noodige meubilair te verschaffen.

Bij gouvernementsbesluit van 25 Julij 1862, no. 8, werd daarop 's Konings magtiging verzocht om te Paritti een onderwijzer op een tractement van *f* 25. — 's maands aan te stellen, welke magtiging verleend werd bij Kabinets-rescript van 9 October 1862, no. 52 (Indisch besluit van 7 Januarij 1863, no. 8).

Deze school bestaat nog en telde in:

1865	44	leerlingen	op	ult.	December,
1866	55	"	(gemiddeld 43,	op	ult. Dec. 51)
1867	56	"	(gemiddeld 27,	op	ult. Dec. 51)
1868	38	"	(22 jongens, 16 meisjes,	gem: 22,	op ult. Dec. 38)
1869	44	"	(27 " 17 " " 27, " " 40)		

(In 1837 telde zij als zendingschool 78 leerlingen).

Zij werd bezocht:

	in	1866	1867	1868		1869.
sedert 1863 door	14	leerl.,	12	leerl.,	5 jongens	— 5 jongens —
" 1864	"	20	"	18	"	7 " 5 meisjes, 3 " 5 meisjes,
" 1865	"	10	"	9	"	— " 4 " 4 " 4 "
" 1866	"	11	"	10	"	6 " 4 " 6 " 4 "
" 1867	"	—	"	7	"	— " 2 " — " — "
" 1868	"	—	"	—	"	4 " 1 " 4 " 1 "
" 1869	"	—	"	—	"	— " 5 " 1 "

De bovenstaande cijfers zijn getrokken uit de staten van de leerlingen, welke de school te Paritti in 1866 tot en met 1869 bezochten, welke staten bij de schoolverslagen van Pa-

ritti over genoemde jaren zijn gevoegd. Die cijfers zijn echter kennelijk niet alle juist, want hoe konden in 1869 4 jongens de school sedert 1865 bezoeken, terwijl in 1868 geene jongensleerlingen van 1865 in de school gevonden werden? En hoe konden in 1869 twee meisjes meer dan in 1868 de school sedert 1866 bezoeken?

Niet veel meer waarde hebben vermoedelijk de onderstaande cijfers, welke de ouderdom der leerlingen van de Parittische school heeten aan te geven:

	1866	1867	1868		1869.	
			jongens.	meisjes.	jongens.	meisjes.
6 jaren	9	10	10	6	"	"
7 "	18	19	8	8	14	7
8 "	6	8	1	2	9	8
9 "	6	6	1	"	1	2
10 "	4	6	"	"	1	"
11 "	7	7	2	"	"	"
12 "	"	"	"	"	2	"
13 "	3	"	"	"	"	"
14 "	2	"	"	"	"	"

Uit die cijfers blijkt echter met zekerheid, dat geene oude leerlingen de school te Paritti bezocht hebben.

In die inrigting is sedert 1866 (en vermoedelijk vroeger eveneens) niets anders geleerd dan Maleisch lezen en schrijven en wat rekenen en zingen, waartoe gebruikt zijn de volgende leermiddelen:

Kitab hedja dan batja.

Wester, Kitab midras.

Ilmoe boemi jang ada dengan gambar.

Graafland, Kitab batja akan manusia, enz. (sedert 1867).

Kitab hitoengan (sedert 1867).

Torat dan indjil (sedert 1869).

Soeal kadjadian doenja (sedert 1869).

In 1869 was er eene kaart van Palaestina.

Het schoollokaal wordt gezegd voldoende ruim en doelmatig ingerigt te zijn. Ook het meubilair was volgens het verslag over 1868 (het eenige, waarin daarvan melding is gemaakt) voldoende:

Terwijl in 1866 niet veel gunstigs over de vorderingen der leerlingen viel te zeggen, heette 't in 1868, dat bij de leerlingen nog al verstandelijke ontwikkeling werd bespeurd en over het geheel deze school vrij wel in orde was. Een 10 tal van de oudste leerlingen kon voldoende lezen en het gelezene tamelijk wel vertellen. Het schrift der hoogste klasse was middelmatig, maar het rekenen vrij goed. Het gezang, door fluitspel begeleid, muntte uit boven dat in vele andere scholen.

In 1869 bezaten de leerlingen zekere vrijmoedigheid in het beantwoorden van vragen.

Bij het besluit van den Resident van Timor van 20 October 1865, no. 953/11, is *M. A. Lopulisa* tot onderwijzer te Paritti benoemd, die aldaar tot in 1870 bleef. Eerst werd zijne geschiktheid gering geacht, maar volgens het verslag over 1869 voldeed hij zeer goed.

In de beoordeeling van de Parittische school valt een climax van ingenomenheid met haar niet te miskennen, want terwijl 't in 1866 luidde: „deze school levert niet op, wat eene school „moet opleveren,” en in 1867: „veel gunstigs valt van deze „school niet te zeggen; kwijnende toestand,” was haar toestand in 1868 en 1869 „bevredigend.”

AMARASSI.

Te dezer plaatse is vermoedelijk in 1843 eene zending-school opgerigt, welke door de gedeeltelijke opheffing van de missie op Timor in 1851 verviel. Hare overige lotgevallen zijn onbekend. Alleen blijkt uit het algemeen verslag van Timor over 1843, dat toenmaals in haar uitsluitend kinderen van Radja's en hunner betrekkingen waren opgenomen en dat de onderwijzer wegens zedeloosheid moest weggezonden worden.

Tien jaren later (1861) verzocht de Radja van Amarassi om eene school en zonder eenige, ook niet zijdelingsche provocatie van den Resident herhaalde hij sedert tweemalen dat verzoek.

De resident *Esser* was van meening dat de goede verstand-

houding met Amarassi door eene goede school meer bevorderd zoude worden dan door een aldaar aangestelden posthouder, weshalve hij aan de Regering voorstelde het verzoek van den Radja van Amarassi in te willigen.

De Regering verzocht bij besluit ddo. 30 December 1862, no. 7, de noodige magtiging daartoe en bepaalde, nadat zij die verkregen had, bij besluit ddo. 4 Mei 1863, no. 5, dat de Begrooting zou worden verhoogd met *f* 25. — 's maands ter bezoldiging van een inlandschen onderwijzer te Amarassi. Wijders werd de Resident van Timor gemagtigd:

1°. om het noodige te verrigten tot den opbouw te Amarassi van een schoollokaal met meubilair ten laste van den betrokken Radja en onder verpligting van zijne zijde, om dat gebouw behoorlijk te onderhouden en bij de schoolmeesterswoning eene aanplanting te doen bewerkstelligen van 200 à 300 klapperboomen, om later te strekken tot onderhoud van den meester;

2°. om, des vereischt, voor 's lands rekening een onderwijzer te ontbieden van het instituut van *Roskott*.

Ook werd de Resident aangeschreven jaarlijks te berigten of en in hoeverre de meester in eigen onderhoud kon voorzien, ten einde in evenredigheid daarvan de uitgaaf van *f* 25. — 's maands te verminderen of geheel te doen ophouden (1).

Deze school heeft het geluk nog heden te bestaan, maar zij heeft tot nog toe niet veel te beduiden gehad. Opperigt te midden van eene woeste bergbevolking, kon zij dan ook voor eerst moeilijk bloeijen en belangrijke vruchten afwerpen. Hier vooral geldt het "den dag der kleine dingen" niet te verachten.

Meisjes heeft men in haar nog niet gezien. Aan jongensleerlingen telde zij:

in 1865	23,	op ult. December,
1866	29,	gemiddeld 15,
1867	33,	" 17, op ult. Dec. 29,
1868	33,	" 12, " " " 30,
1869	37,	" 22, " " " 35,

(1) Hieraan schijnt niet voldaan te zijn; het tractement is hetzelfde gebleven.

wier ouderdom wordt opgegeven:

	in 1866	1867	1868	1869.
6 jaren	"	"	"	"
7 "	"	1	2	"
8 "	"	"	2	"
9 "	"	1	2	"
10 "	2	1	"	1
11 "	4	2	1	3
12 "	7	4	6	6
13 "	5	8	8	8
14 "	3	5	4	8
15 "	2	3	3	4
16 "	1	2	1	3
17 "	"	1	2	1
18 "	3	"	2	3
19 "	1	3	"	"
20 "	1	2	"	"

Zij werd bezocht:

	in 1866	1867	1868	1869
sedert 1863	12	13	14	12
1864	5	4	3	4
1865	6	6	3	3
1866	6	6	6	6
1867	"	4	4	4
1868	"	"	3	"
1869	"	"	"	8

Curieus is, dat volgens bovenstaande cijfers het aantal leerlingen, sedert 1863 de school bezoekende, gedurende twee jaren toeneemt, oogenschijnlijk ten koste van de leerlingen, die de school sedert 1864 bezochten.

Niet meer dan Maleisch lezen en schrijven en wat rekenen is in deze school geleerd.

De daarbij gebruikte boeken waren:

Wester, Kitab midras (in 1866 en 1867),

Torat dan indjil (in 1866),

Kitab soeal hikajat elkitab (in 1866),

Graafland, Kitab batja,

Kitab hedja dan batja,

Kitab ilmoe boemi (sedert 1867),

Kitab hitoengang (" "),

In 1866 waren er ook drie Maleische leestafels.

Sedert Augustus 1865 is bij deze school als onderwijzer werkzaam *J. Temaloeroe*, geboren te Koepang, die behalve in de verslagen over 1868 en 1869, weinig geschikt wordt genoemd. In 1868 was er sprake van zijne verplaatsing, waarop de Radja en mindere hoofden dringend verzochten hem te mogen behouden.

Het schoollokaal is goed en ruim. In 1868 waren de leermiddelen voldoende.

Ten gevolge van hun verspreid wonen, was de opkomst der leerlingen, genoegzaam alle zoons van hoofden, steeds zeer ongeregeld; de uitkomsten van het onderwijs waren dientengevolge ook ongunstig.

In 1868 had de onderwijzer de leerlingen in vier klassen verdeeld. De hoogste klasse, uit 6 leerlingen bestaande, kon tamelijk vlot lezen, maar aan hun begripen van het gelezene ontbrak nog veel. Hun schrift op de lei was goed. Op papier hadden zij nog niet geschreven. Hun rekenen was onbeduidend. Op het bord konden sommige leerlingen optellen en aftrekken, doch geen hunner had de tafel van vermenigvuldiging in het hoofd, — iets, dat dan ook voor een Timoreesch hoofd geene kleinigheid is.

Door beleefdheid en vrijmoedigheid onderscheidden zich de leerlingen van hunne niet-schoolgaande makkers, die gewoonlijk tegenover een vreemdeling schuw en angstvallig zijn en dezen, zooveel mogelijk, trachten te ontwijken.

Het toezigt op de school is opgedragen aan den Posthouder.

MANOBAIT.

Nadat de Radja van Manobait om een schoolmeester had

verzocht, schreef de Resident *Esser*, dat om Manobait duurzaam te winnen niets beter kon zijn dan eene school aldaar op te rigten, welke van zelve aanleiding zoude geven tot christianisering van de scholieren. Volgens den hulpprediker *Donselaar* zou de kostbare expeditie van 1847 (?) niet noodig zijn geweest, indien te Manobait en in aangrenzende streken scholen hadden bestaan.

Deze argumenten bewogen de Regering om magtiging te verzoeken tot het uittrekken eener som op de Begrooting, groot *f* 25. — 's maands, tot bezoldiging van een onderwijzer te Manobait (besluit 30 December 1862, no. 4) en, nadat zij die magtiging verkregen had, nam de Regering ten aanzien van de school te Manobait eene gelijke beslissing als ten aanzien van de school te Amarassi (besluit ddo. 4 Mei 1863, no. 5).

De school te Manobait is echter niet tot stand gekomen.

De Radja, die bij zijn volk volstrekt niet gezien was en met zijne fettors in onmin leefde, kon zelfs met dwang de oprigting van een schoolgebouw en onderwijzerswoning niet gedaan krijgen. Niemand wilde zijne kinderen school doen gaan.

Intusschen woonde de voor Manobait bestemde onderwijzer tot November 1863 bij den Radja, zonder aan zijne roeping te kunnen voldoen. De Resident *Wijnen* verplaatste hem dientengevolge en trok de school te Manobait in, hetgeen de Regering goedkeurde bij haar besluit van 17 Julij 1864, no. 8.

„Het schijnt,” schreef de Resident *Wijnen*, „dat mijn ambtsvoorganger óf verkeerd ingelicht óf te veel ingenomen is geweest met het denkbeeld om overal scholen te hebben en „zich zelve heeft diets gemaakt, dat de bevolking er eveneens „mede ingenomen was” (1).

ATAPOEPOE.

Hoe en wanneer de school alhier is tot stand gekomen, blijkt niet voldoende duidelijk. Want in het verslag dezer

(1) *Missive* ddo. 2 April 1864, no. 321.

school over 1866 (het oudste, waarover ik beschikken kan) wordt vermeld, dat haar toenmaals 13 leerlingen sedert 1862 bezochten; maar de magtiging tot oprigting eener school alhier is eerst in 1864 aan het Opperbestuur gevraagd. Misschien waren die leerlingen afkomstig van de school te Djeniloe, welke in 1865 gezegd wordt naar Atapoepoe verplaatst te zijn. In het gouvernementsbesluit van 4 Januarij 1865, no. 24, is sprake van eene te Atapoepoe op te rigten school, maar daarentegen leest men in het bovenaangehaalde verslag, bladzijde 601, dat *J. Talahatu* sedert medio November 1863 als onderwijzer te Atapoepoe werkzaam was.

Doch hoe dit zij, in April 1864 rapporteerde de Resident *Wijnen* aan de Regering, dat de Radja van Djeniloe zijn zoon ter opvoeding aan den civielen gezaghebber te Atapoepoe, *W. L. Rogge*, had toevertrouwd en dat de Radja van Fialarang voornemens was zulks ook te doen, beiden echter onder de mits, dat 't hun geen geld zoude kosten. Hierin vond de gezaghebber voornoemd aanleiding om voor te stellen te Atapoepoe eene school op te rigten, waarin, nevens andere schoolieren, ook 10 zonen van Timoresche Radja's voor rekening van den Lande zouden opgevoed worden. Het voorname doel, dat zich de gezaghebber met die school voorstelde, was verbetering van de correspondentie met de Radja's in Midden-Timor. Daar toch kan niemand lezen of schrijven, weshalve de gezaghebber steeds de tusschenkomst van te Atapoepoe gevestigde en de Beloenesche taal magtige Chinezen moest inroepen voor het vertalen en voorlezen van officiële brieven. Die Chinezen vertrouwde hij niet, maar daarentegen stelde hij vertrouwen in te Atapoepoe opgeleide en met de Maleische taal bekend gemaakte zonen van Radja's. Door hen zoude allengs bij aanraking met Timoresche Radja's het Beloeneesch door het Maleisch vervangen kunnen worden.

Voor *f* 6. — 's maands wilde de gezaghebber in het onderhoud van elken vorstenzoon voorzien, terwijl de huisvesting aan den Lande geen geld zoude behoeven te kosten, om reden

de Radja's behalve een schoollokaal en onderwijzerswoning, ook een verblijf voor hunne zonen zouden oprigten.

Een en ander had ten gevolge, dat de Regering bij besluit van 17 Julij 1864, no. 8, de magtiging van het Opperbestuur verzocht om de som, groot f 25.— 's maands, toegestaan voor het tractement van een onderwijzer bij de mislukte school te Manobait, te mogen gebruiken tot bezoldiging van een onderwijzer te Atapoepoe, en om tevens eene som van f 720. — 's jaars te mogen besteden aan het onderhoud van 10 vorstenzonen ter laatstgenoemde plaatse.

„Langs dezen weg,” schreef de Gouverneur-Generaal Sloet van de Beele, „kan op eene weinig kostbare wijze worden „bijgedragen tot ontwikkeling van het eiland Timor, dat wegens zijne betrekkelijk talrijke bevolking de aandacht wel „waardig is.”

De verzochte magtiging werd verleend en daaraan de noodige uitvoering gegeven bij het gouvernementsbesluit van 4 Januarij 1865, no. 24, waarbij tevens is bepaald, dat de 10 zonen van Radja's uit Midden-Timor aan den civielen gezaghebber te Atapoepoe zouden worden toevertrouwd om in de school aldaar onderwezen en tot nuttige leden der maatschappij opgeleid te worden.

Deze school schijnt aan de Radja's van Midden-Timor steeds wantrouwen te hebben ingeboezemd. Want hoezeer in de verslagen dier school over 1866, 1867 en 1868 geregeld sprake is van 10 vorstenzonen of kostleerlingen, blijkt uit het verslag over 1869, dat nooit één vorstenzoon die school heeft bezocht. „Zij die tot dusverre van die milde bepaling hebben „gebruik gemaakt, waren afstammelingen in verren graad van „Datoh's (Temanggongs) en wel de zoodanige, wier vader of „vader en moeder overleden waren Ondergeteekende ⁽¹⁾ is er tot heden (1 Januarij 1870) nog niet „in kunnen slagen één vorstenzoon daarvoor te verkrijgen. „De vermoedelijke oorzaak daarvan bestaat daarin dat de vor-

(¹) E. F. Kleian, civiel gezaghebber van Beloe.

„sten bevreesd zijn hunne kinderen van het Timoresche element
 „worden vervreemd en zich na het verlaten der school niet
 „meer aan de oude gewoonten en gebruiken hunner voorouders
 „kunnen gewennen.”

Reden voor die vrees gaf de school te Atapoepoe voldoende,
 zooals later zal blijken.

Haar leerlingen-aantal, uitsluitend jongens, wordt opgegeven
 als volgt:

1866	34 (1 Januarij), 27 (31 December) ⁽¹⁾ .
1867	33 (gemiddeld 22, ultimo December 27) ⁽²⁾ .
1868	26 (" 15, " " 21).
1869	21 (1 Januarij), 5 (ultimo November).
1870	0.

Hun ouderdom was of werd verondersteld te zijn:

	1866	1867	1868	1869
8 jaren	2	"	"	"
9 "	2	"	"	"
10 "	2	7	5	5
11 "	5	2	2	2
12 "	5	5	5	5
13 "	5	5	5	3
14 "	4	4	2	2
15 "	4	4	1	1
16 "	5	3	5	2
17 "	"	3	1	1
18 "	"	"	"	"
19 "	1	"	"	"
20 "	1	"	"	"
21 "	1	"	"	"

⁽¹⁾ Onder deze 27 leerlingen waren 14 afkomstig van Atapoepoe, meest Chinezen, en 13 behoorden onder het gebied der vorsten in deze afdeling. Onder de laatsten waren 10 kostleerlingen en 3 dagscholieren, de overigen waren dagscholieren. In 1866 waren er te Atapoepoe 125 kinderen, van welke derhalve slechts ruim 11 pct. schoolonderwijs genoot. Van de 27 leerlingen waren 24 gevaccineerd. Eén was de zoon van inlandsche christenouders; de overigen waren kinderen van heidensche ouders.

⁽²⁾ Als bij 1866, 25 gevaccineerd.

Zij bezochten de school:

	in	1866	1867	1868	1869
sedert 1862		13	7	5	4
"	1863	4	4	3	2
"	1864	9	8	8	7
"	1865	8	5	3	2
"	1866	3	3	2	2
"	1867	"	6	5	4
"	1868	"	"	"	"
"	1869	"	"	"	"

Hunne verdeeling volgens klassen der school was:

op 1 Januarij 1866 op ultimo Dec. 1867.

1ste of laagste

klasse	3	9
2 ^{de} "	14	8
3 ^{de} "	10	4
4 ^{de} "	7	6

De bevordering der leerlingen tot eene hoogere klasse wordt alleen voor 1866 opgegeven, te weten:

van de 1ste naar de 2de klasse 3 leerlingen.

" " 2de " " 3de " 2 "

" " 3de " " 4de " 2 "

De vakken van onderwijs bestonden uit:

a. lezen en schrijven van Maleisch met Romeinsch karakter;

b. spreekoefeningen in die taal;

c. rekenen (de vier hoofdregelen met geheele, benoemde en onbenoemde getallen, het metrieke stelsel van maten en gewigten, het muntstelsel, de meest voorkomende oude en inlandsche maten en gewigten, de te Atapoepoe in omloop zijnde vreemde muntspeciën, alles met toepassing op het dagelijksch leven);

d. de gronden der christelijke godsdienst en de bijbelsche geschiedenis, zonder speciale opleiding voor eenige bepaalde kerkleer of eeredienst ⁽¹⁾;

⁽¹⁾ Schuilt welligt hier achter de bron van het wantrouwen der Timoreache Radja's? Volgens het verslag over 1868 hadden de heidensche ouders uit eigen

e. het inprenten van begrippen om de leerlingen tot nuttige leden der maatschappij op te leiden (1);

f. elementair onderwijs in het zingen en bespelen van de fluit.

(In de verslagen over 1868 en 1869 wordt niet meer opgenoemd dan lezen, schrijven, rekenen en zingen.)

De leermiddelen waren:

Kitab hedja dan batja, 4 stukjes (in 1868 slechts het 2^e en 3^e stukje; in 1869 de drie eerste stukjes);

Roskott, Kitab pembatjaän (in 1866 en 1867);

Graafland, Kitab batja akan manusija, enz.;

Barang hikajat el kitab;

Gonggrijp, Ilmoe hitoengan (in 1866 en 1867);

Tjonto hisab, 1^e en 2^e stukje;

Maleische handleidingen voor de koffij- en katoenkultuur en het fokken van paarden (in 1866 en 1867);

Maleische letter- en leestafels (in 1866 en 1867);

Idem schoolliederen (in 1866 en 1867).

De Resident van Timor verstrekke de leermiddelen.

In 1866 en 1867 nam de gezaghebber om de drie maanden aan de leerlingen een examen af, ten einde hun overgang tot eene hoogere klasse te regelen. Bovendien hield de Resident van Timor den 23^{en} Maart 1866 een examen. In 1868 en 1869 is geen examen afgenomen.

De vorderingen waren in 1866 bevredigend, eveneens in 1867 die van de dagscholieren, terwijl de 10 kostleerlingen meerendeels voldeden aan het doel, waartoe zij in de school waren opgenomen; slechts één hunner was wat achterlijk, doch gewillig om te leeren.

In 1868 bepaalde zich de kennis:

der 1ste klasse tot vrij stotterend lezen, rekenen met de

beweging verzocht, dat hunne ter schole gaande kinderen mogten onderwezen worden in de gronden der christelijke godsdienst.

(1) Eene niet zeer duidelijke omschrijving van een leervak.

vier hoofdregelen, tamelijk slecht schrijven en zeer vlot Maleisch praten;

der 2de klasse tot vrij goed spellen, een weinig rekenen en schrijven;

der 3de en 4de klassen tot zeer weinig.

Volgens het verslag over 1869 waren de vorderingen der leerlingen, die alle in de hoogste klasse vereenigd waren, bevredigend. Het lezen ging vlot en de zin van het gelezene werd begrepen. Allen spraken zeer duidelijk en vlug Maleisch. Het schrift was goed en het rekenen bepaalde zich tot de behandeling der vier hoofdregels en tot het uit het hoofd berekenen van kleine opgaven.

Nevens eene onderwijzerswoning, lang 4 en breed 4,7 el, met voorgallerij, twee kamertjes en de noodige bijgebouwen, bestond te Atapoepoe een schoollokaal, waaraan verbonden was een vertrek tot berging van boeken enz, en eene slaapkamer voor de kostleerlingen, alles lang 12,10 en breed of diep 4 el. Deze gebouwen waren volgens den Timoreschen bouwtrant van hout met wanden van den steen en dakbedekking van de bladen van den gabang-palm. Zij werden onderhouden met behulp van de subsidie ad f 720. — 's jaars, voor het onderhoud van 10 kostleerlingen toegestaan.

Het schoollokaal was van de noodige tafels en banken, alsmede van twee zwarte borden voorzien.

Van medio November 1863 tot 17 December 1868 was in deze school als onderwijzer werkzaam *J. Talahatu*, een inlandsch Christen van Ambonesche afkomst, wiens vader vroeger op Rotti onderwijzer was geweest. In 1866 kreeg hij zelf les van den gezaghebber in het rekenen met gewone en tiendeelige breuken; hij had veel ijver en goeden wil, ook geduld en geschiktheid om met kinderen om te gaan.

Zijn vervanger, *S. Patinasarani*, Ambonees en onderwijzer der 1st klasse, was iemand van middelmatige kennis en weinig geschikt om het onderwijs aan de leerlingen behagelijk te maken. In het verslag over 1869 wordt hij zelfs geheel on-

geschikt genoemd, onkundig en zonder aanleg om met kinderen om te gaan. Op zijn verzoek is hij den 27sten October 1869 ontslagen, met welk ontslag de school te gelijker tijd een einde nam.

Bij ziekte werden de kostleerlingen gratis behandeld door den officier van gezondheid bij het garnizoen te Atapoepoe, zoolang dat garnizoen aldaar vertoefde, en verpleegd in het militair hospitaal. In 1866 leden 5 van die leerlingen aan de mazelen en 2 aan beenwonden; één kostleerling overleed.

De voeding en huisvesting van de kostleerlingen was, zoo veel mogelijk, in overeenstemming met hun stand en gewoonten.

Zij waren den geheelen dag onder het oog van den onderwijzer.

De schooltucht bestond aanvankelijk uit het geven van vermaningen; wanneer die te kort schoten, uit strafwerk. Achterlijkheid in het werk moest ingehaald worden door de kostleerlingen in de rusturen (de namiddaguren), door de dagscholieren gedurende de lesuren van den volgenden dag.

Over vlijt en gedrag van de leerlingen viel in 1866 en 1867 niet te klagen.

De lesuren waren dagelijks, behalve op Zon- en feestdagen, des morgens van 8 tot 12 uur. Bovendien hadden de kostleerlingen één uur 's avonds spreekoefeningen in het Maleisch.

Bij gunstig weder werden de kostleerlingen gedurende de namiddaguren bezig gehouden met tuinarbeid ten behoeve van de school, overeenkomstig hunne krachten en gewoonten.

De school bezat een 30tal klapperboomen, met wier opbrengst men in 1866 voornemens was boeken en andere leermiddelen te koopen.

De opkomst der dagscholieren was in 1866 en 1867 over het algemeen geregeld.

Uit den bovenmedegedeelden staat van den duur van den leertijd der leerlingen blijkt, dat in 1868 en 1869 geene nieuwe leerlingen op school kwamen. Tot aan eerstgenoemd

jaar zonden de te Atapoepoe gevestigde Chinezen hunne kinderen naar de school, die daarin als dagscholieren werden opgenomen. In 1868 ging echter de vrij levendige handel in sandelhout, welke te Atapoepoe bestond en, waarom vele Chinezen zich aldaar in de onmiddellijke nabijheid van het bestuur hadden gevestigd, nagenoeg te niet. Die Chinezen waren dientengevolge verplicht hun onderhoud elders in het binnenland te zoeken en namen hunne kinderen mede.

Op 1° Januarij 1869 waren nog 21 kinderen, onder welke 8 zoogenaamde vorstenzonen; in de school vereenigd. Wegens de tot in Maart 1869 te Atapoepoe geheerscht hebbende cholera-epidemie verlieten 13 kinderen de school; rest 8 leerlingen, van welke op 17 September 1869 drie vorstenzonen wegens slecht gedrag en gevorderden leeftijd moesten ontslagen worden. Op ultimo November 1869 waren dientengevolge nog 5 zonen van inlandsche hoofden overig.

Inmiddels had men na het afloopen der cholera-epidemie pogingen in het werk gesteld om de vroegere leerlingen op nieuw de school te doen bezoeken, doch te vergeefs. Ook had men de Fialarangsche hoofden te vergeefs verzocht het ontbrekende aantal kostleerlingen (eerst 2, later 5) aan te vullen. Zij gaven voor bevreesd te zijn voor de cholera en voor de pokken, die in Augustus, September en October 1869 te Atapoepoe heerschten.

Onder die omstandigheden — waarbij nog kwam, dat de onderwijzer om zijn ontslag vroeg, — en omdat de school toch niet voldeed aan hare eigenlijke bestemming (opleiding en opvoeding van vorstenzonen), stelde de Resident bij missive van 20 November 1869, no. 821, voor haar in te trekken.

Feitelijk nam zij op ultimo November 1869 een einde.